

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ, ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ (Ιανουάριος 2008)

Συγγραφέας: Λ. ΛΙΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

Τα όρια του παγκόσμιου καπιταλισμού πρέπει να σχεδιασθούν ξανά και να περιορισθούν μόνο στην οικονομικά αποδοτική παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών. Η παγκοσμιοποίηση των οικονομιών είναι μία τεκτονική αλλαγή που άρχισε να επηρεάζει όλον τον κόσμο με το τέλος του 20ού αιώνα. Στην ελληνική πολιτικο-ιδεολογική επεξεργασία, συχνά παρουσιάζεται λανθασμένα ως σατανική συνωμοσία νεοφιλελεύθερης προέλευσης. Στην πραγματικότητα, όμως, είναι ένα «παιγνίδι» στο οποίο όλοι συμμετέχουν και μπορεί να παρομοιασθεί με μία άλλη τεκτονική αλλαγή, την κλιματική, για την οποία πολύ πιο εύκολα δεχόμαστε ότι «ευθύνονται όλοι». Και τα δύο φαινόμενα θα επηρεάσουν ανεξίτηλα την εξέλιξη των κοινωνιών, πλούσιων και φτωχών, και ίσως την ίδια τη μοίρα του ανθρώπινου είδους. Οι τεκτονικές αλλαγές, εξ ορισμού, δεν μπορούν να αναστραφούν από ανθρώπινες δυνάμεις, αλλά μπορούν να αντιμετωπισθούν οι αρνητικές συνέπειές τους. Όπως θα δούμε, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η δημοκρατία με κοινωνική ευαισθησία, πρόταγμα σαφώς πολιτικό, που συναντάμε, δυστυχώς, μόνο σε μια απογοητευτική μειοψηφία χωρών, κυρίως στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Τα δύο φαινόμενα της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας και της κλιματικής αλλαγής είναι ανθρωπογενή και έχουν κοινή ρίζα. Είναι η επικράτηση, σε παγκόσμιο επίπεδο, του πρωτόγονου καπιταλισμού και η εξευτελιστική «μετάλλαξη» της ελευθερίας του ατόμου και των κοινωνιών σε «ασυδοσία της αγοράς», όπου η επιδίωξη της μέγιστης δυνατής ευημερίας εκλαμβάνεται μόνο ως κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών. Η ελευθερία στη διακίνηση κεφαλαίου, μετά την ιδεολογική στροφή στην Κίνα και την Ινδία, δημιούργησε τεράστιες οικονομικές ροές και πρωτοφανή αυτοτροφοδοτούμενη ανάπτυξη στην παγκόσμια παραγωγή. Η υπερδεκαετής αυτή μεγέθυνση της παγκόσμιας οικονομίας έχει ως συνέπειες την υπερθέρμανση όχι μόνο των οικονομιών, αλλά και του ίδιου του πλανήτη. Επίσης, καθώς το κεφάλαιο είναι ελεύθερο να μετακινηθεί οπουδήποτε, εκμεταλλεζόμενο το ευνοϊκότερο περιβάλλον, δεν είναι η εργασία, δηλαδή ο άνθρωπος, που προσδιορίζει τους κανόνες του παιγνιδιού, αλλά τα κέρδη του κεφαλαίου. Έτσι, μία άλλη συνέπεια είναι η εντεινόμενη ανισότητα σε όλες τις χώρες, πλούσιες και φτωχές.

Μπορεί, όμως, ο άνθρωπος στην οργανωμένη του έκφραση ως κοινωνία, να ελέγξει ένα μέρος των συνεπειών των τεκτονικών αυτών αλλαγών; Όπως σε όλες τις μεγάλες αλλαγές, ακόμη και στις τραγωδίες, δεν υπάρχουν μόνο χαμένοι, αλλά και κερδισμένοι. Η Σουηδία, για παράδειγμα, προσβλέπει μάλλον ευχάριστα στην προοπτική το κλίμα της να μοιάζει με αυτό της Θεσσαλονίκης. Η Σουηδία, όμως, και η Νορβηγία, με τα τεράστια πετρελαϊκά της αποθέματα, δεν περιμένουν απλώς να «φτιάξει ο καιρός». Με πολιτικές αποφάσεις τους αξιοποιούν τις αυξημένες εξαγωγές και τη φορολογία των κερδών για να χρηματοδοτήσουν το κοινωνικό τους κράτος. Επίσης, ως μέλη μιας ευρύτερης υπερεθνικής οντότητας πιέζουν, ως Ευρωπαϊκή Ένωση, για την υιοθέτηση του Κιότο. Με την ίδια λογική, το γεγονός ότι μεγάλο μέρος των κεφαλαίων της παγκόσμιας οικονομίας βρίσκεται αυτή τη στιγμή σε αραβικά, ρωσικά και κινεζικά χέρια είναι μοναδική ευκαιρία για επενδύσεις σε κοινωνικές υποδομές και πράσινες τεχνολογίες και όχι σε πίστες σκι στο Ντουμπάι, σε προκλητική κατανάλωση στη Ρωσία και σε φαραωνικά υδροηλεκτρικά έργα που εκτοπίζουν εκατομμύρια στην Κίνα. Δυστυχώς, όμως, όλα τα απολυταρχικά καθεστώτα φαίνονται να έχουν την ίδια κοντόφθαλμη στάση στην αντιμετώπιση των δύο προκλήσεων, δηλαδή της παγκοσμιοποίησης και της κλιματικής αλλαγής. Αυτό μας οδηγεί σε κάποια συμπεράσματα.

Μπορεί η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας να είναι δρόμος χωρίς επιστροφή, αλλά η παρούσα συναλλαγματική και χρηματιστηριακή κρίση, που μπορεί να εξελιχθεί και σε οικονομική, δεν είναι νομοτελειακή. Το ίδιο και με την κλιματική αλλαγή, όπου η Έκθεση Στερν μάς δείχνει τον τρόπο για να προστατευθεί η ανθρωπότητα. Απάντηση στις δύο μεγάλες προκλήσεις υπάρχει και είναι η ουσιαστική μεταβολή στον κώδικα αξιών των κοινωνιών μας. Στον κοινωνικό τομέα είναι προφανές ότι, παρά τις δυσοίωνες προβλέψεις της δεκαετίας του 1990, η «αρτηριοσκληρωτική» αριστερή Ευρώπη με το αναπτυγμένο κοινωνικό κράτος αντιμετωπίζει την παγκοσμιοποίηση μια χαρά. Το ευρώ ενισχύεται, οι εξαγωγές μας κερδίζουν τον ανταγωνισμό, η σχέση μας με τις μεγάλες ανερχόμενες δυνάμεις είναι συνεργατική και όχι ανταγωνιστική και στα ζητήματα του περιβάλλοντος δείχνουμε μια αξιοθαύμαστη πρωτοπορία. Ρυθμίσεις, για λόγους ανταγωνιστικότητας, γίνονται με περίσκεψη και χωρίς την άκριτη υποχώρηση στην παντοδυναμία της αγοράς.

Αντίθετα, σημαντικά προβλήματα φαίνεται να παρουσιάζονται εκεί όπου υπάρχει πρόβλημα ουσιαστικής δημοκρατίας, έλλειμμα κοινωνικής συνείδησης ή και

τα δύο. Η Ρωσία και η Κίνα αντιμετωπίζουν τεράστια προβλήματα στον κοινωνικό τομέα, που έχει αφεθεί στην ελεύθερη αγορά, και προβλήματα περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Παραδόξως, τα ίδια περίπου συμβαίνουν και στην Αμερική, όπου οι απαντήσεις και στις δύο προκλήσεις ματαίως αναζητούνται στην καλύτερη λειτουργία της αγοράς. Κοινός παρονομαστής και στις τρεις περιπτώσεις είναι η προβληματική λειτουργία της δημοκρατίας, η έλλειψη παράδοσης κοινωνικής αλληλεγγύης και η επικράτηση του κέρδους στην κλίμακα αξιών της κοινωνίας.

Αν, λοιπόν, η ανθρωπότητα θέλει να αξιοποιήσει δημιουργικά τις ευκαιρίες που προσφέρει η παγκοσμιοποίηση των οικονομιών και να περιορίσει τις καταστροφικές συνέπειες της αναπτυξιακής «κραιπάλης» του 20ού αιώνα, πρέπει να αναθεωρήσει δραστικά τις αξίες της και να πάρει σοβαρές πολιτικές αποφάσεις παγκόσμιας εμβέλειας. Οι αποφάσεις αυτές έχουν νόημα, όταν αφορούν πολύ μεγάλες χώρες όπως η Κίνα, η Ρωσία και οι ΗΠΑ και υπερεθνικές οντότητες όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση. Το περιεχόμενο των αποφάσεων πρέπει σαφώς να υποτάσσει το συμφέρον «των αγορών» στο μακροπρόθεσμο συμφέρον των κοινωνιών. Τα όρια του παγκόσμιου καπιταλισμού πρέπει να σχεδιασθούν ξανά και να περιορισθούν μόνο στην οικονομικά αποδοτική παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, και όχι στην παραγωγή ιδεολογίας που ενίοτε μοιάζει και με θρησκεία. Πρέπει να αναδιατυπωθεί η «συνάρτηση ευημερίας» μας με τρόπο που να ελαχιστοποιεί τη συμμετοχή των υλικών αγαθών προς όφελος των «άυλων» συνιστωσών της κοινωνικής ευεξίας.

Πρέπει, τέλος, να γίνει λειτουργική και να μπορεί να επιβληθεί η έννοια της παγκόσμιας ευθύνης. Αυτό σημαίνει ότι η «διεθνής κοινότητα» δεν θα επιβάλλει τη θέλησή της, ακόμη και με βομβαρδισμούς, μόνο για (αμφιλεγόμενους) ανθρωπιστικούς λόγους, αλλά και για τεράστιας έκτασης περιβαλλοντικά εγκλήματα οικουμενικής σημασίας όπως αυτά που γίνονται σήμερα στην Κίνα, στη Βραζιλία, αλλά και στις ΗΠΑ. Τα όρια της έννοιας της εθνικής κυριαρχίας έχουν ιστορικά αμφισβητηθεί από τους ισχυρούς, προς όφελός τους. Είναι καιρός να αμφισβητηθούν τώρα από το σύνολο της ανθρωπότητας και εναντίον των ισχυρών, αν αυτό είναι απαραίτητο. Στον αγώνα αυτόν κάποιος πρέπει να ηγηθεί. Και αν αυτός είναι λογικά ο ΟΗΕ, μόνο η Ευρωπαϊκή Ένωση φαίνεται να έχει σήμερα το πολιτικό, ηθικό και οικονομικό «εκτόπισμα» για να ηγηθεί μιας ουσιαστικής προσπάθειας επαναπροσδιορισμού των παγκόσμιων αξιών. Ιδού, λοιπόν, πεδίο δόξης λαμπρό με έπαθλο τίποτε λιγότερο από την ευημερία και ίσως τη σωτηρία της ανθρωπότητας.

Νόμος και Φύση

Αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία για το περιβάλλον και την αειφόρο ανάπτυξη
<https://nomosphysics.org.gr>

Το άρθρο δημοσιεύθηκε στο «ΒΗΜΑ ΙΔΕΩΝ» στις 4 Ιανουαρίου 2008, σ. 13.